

संस्कृतन्यायविभागः

DEPARTMENT OF SANSKRIT NYAYA

संस्कृतन्यायाचार्यः (SANSKRIT NYAYA ACHARYA (M.A))

CBCS SYLLABUS (w.e.f.: Academic Session- 2024-25)

COURSE CODE		SEMESTER –I	Hours / Week	Tutorial / Week	Credit	Internal Marks	External Marks	Faculty
		NAME OF PAPER						
MANYC101	CORE	न्यायदर्शनम् – 1	5	1	6	20	80	
MANYC102	CORE	वैशेषिकदर्शनम् – 1	5	1	6	20	80	
MANYC103	CORE	व्याप्तिविमर्शः -1	5	1	6	20	80	
DISCIPLINE SPECIFIC ELECTIVE (CHOOSE ANY ONE OF DSE)								
MANYD104	DSE	शास्त्रसमीक्षा -1	4	-	6	20	80	
VALUE ADDED COMPULSORY COURSE (Not for CGPA)								
MANYVA105	VALUE ADDED	नव्यन्यायसरणिः	4	0	4	12	48	
		TOTAL CREDITS			28			
SEMESTER –II								
MANYC201	CORE	न्यायदर्शनम् – 2	5	1	6	20	80	
MANYC202	CORE	वैशेषिकदर्शनम् – 2	5	1	6	20	80	
MANYC203	CORE	व्याप्तिविमर्शः - 2	5	1	6	20	80	
DISCIPLINE SPECIFIC ELECTIVE (CHOOSE ANY ONE OF DSE)								
MANYD204	DSE	शास्त्रसमीक्षा -1	4		6	20	80	
VALUE ADDED COMPULSORY COURSE (Not for CGPA)								
MANYVA205	VALUE ADDED	न्यायदर्शनस्येतिहासः	4	0	4	12	48	
		TOTAL CREDITS			28			
SEMESTER-III								
MANYC301	CORE	न्यायकुसुमाञ्जलिः - 1	5	1	6	20	80	
MANYC302	CORE	सामान्यनिरुक्तिः -1	5	1	6	20	80	
MANYC303	CORE	व्याप्तिविमर्शः – 3	5	1	6	20	80	
DISCIPLINE SPECIFIC ELECTIVE (CHOOSE ANY ONE OF DSE)								
MANYE304	Elective/ Open	व्युत्पत्तिवादः – 1	4	0	6	20	80	
		TOTAL CREDITS			24			
SEMESTER –IV								
MANYC401	CORE	न्यायकुसुमाञ्जलिः - 2	5	1	6	20	80	
MANYC402	CORE	सामान्यनिरुक्तिः - 2	5	1	6	20	80	
MANYC403	CORE	व्याप्तिविमर्शः – 4	5	1	6	20	80	
DISCIPLINE SPECIFIC ELECTIVE (CHOOSE ANY ONE OF DSE)								
MANYE404	Elective/ Open	व्युत्पत्तिवादः – 2	4	0	6	20	80	
		TOTAL CREDITS			24			

मूल्याङ्कनयोजना –

- प्रत्येक सत्रे आन्तरिकी-बाह्ये परीक्षे भवतः।
- आन्तरिकीपरीक्षा – 20%
प्रतिपत्रं मूल्याङ्कस्य प्रारूपम् -

क्र.सं.	मूल्याङ्कनम्	पूर्णाङ्काः
1.	लिखितपरीक्षा	30
2.	संगोष्ठी/ गृहकार्यम्/ उपस्थिति/ शैक्षिकभ्रमणम्	10
		40
प्राप्ताङ्कग्रहणम् -		= प्राप्ताङ्काः(1+2)/2

- बाह्य(सत्रान्त)परीक्षा – 80%
- प्रश्नपत्रनिर्माणयोजना –
 1. प्रश्नपत्रस्य भाषा संस्कृतं भविष्यति।
 2. प्रश्नपत्रे पूर्णाङ्का अशीतिः(80) भविष्यन्ति।
 3. प्रश्नपत्रे खण्डत्रयं भविष्यति।
 4. प्रथमखण्डे अतिलघूत्तरात्मकाः दश(10) प्रश्ना भविष्यन्ति। सर्वे अनिवार्या भवन्ति। प्रत्येकं प्रश्नाः एकाङ्कात्मकाः(1) भवन्ति।
 5. द्वितीयखण्डे लघूत्तरात्मकाः सप्त(07)प्रश्नाः भविष्यन्ति। सप्तसु पञ्चानामुत्तराण्यपेक्षितानि भवन्ति। प्रत्येकं प्रश्नाः षडाङ्कात्मकाः(6) भवन्ति।
 6. तृतीयखण्डे दीर्घोत्तरात्मकाः षट् (06) प्रश्नाः भविष्यन्ति। षट्सु चतुर्णामुत्तराण्यपेक्षितानि भवन्ति। प्रत्येकं प्रश्नो दशाङ्कात्मको(10) भवति।

भागः	प्रश्नानां क्रमः	प्रश्नानां संख्या	उत्तरापेक्षितानां प्रश्नसंख्या	पूर्णाङ्काः
प्रथमखण्डः (अतिलघूत्तरीयाः प्रश्ना)	1 - 10	10	10	1x10=10
द्वितीयखण्डः (लघूत्तरीयाः प्रश्ना)	11 - 17	7	5	6x5 =30
तृतीयखण्डः (दीर्घोत्तरीयाः प्रश्ना)	18 - 23	6	4	10x4=40
योगः		23	19	80

ध्यातव्यम् –

- पाठ्यक्रमस्य प्रत्येकं निर्धारितांशानां समावेश निर्मिते प्रश्नपत्रेऽवश्यमेव स्यादिति।

प्रथमषण्मासिकः

प्रथमपत्रम्

MANYC 101

न्यायदर्शनम् - 1

क्रेडिट- 6, अङ्काः- 80

अधिगमोद्देश्यानि -

- छात्राणां न्यायदर्शनस्य प्रारम्भिकबोधः।
- वस्तूनां यथार्थस्वरूपस्य परीक्षणाय निर्णयाय च तेषां विविधस्वभावान्विभज्य परिचाययनम्।
- सर्वपुरुषार्थसाधकस्य पदार्थतत्त्वज्ञानस्य सूक्ष्मेक्षिकया प्रकाशनम्।

परिणामाः -

- सर्वप्रकारकप्रज्ञापरिष्कारकप्रमाणप्रमेयस्वरूपपरिज्ञानम्।
- लोकप्रवृत्तिसाफल्यहेत्वर्थपरीक्षणस्य परिज्ञानम्।
- गौतमीयाप्रमाणनिरूपणपद्धतेशास्त्रान्तरव्याख्यानेषु स्वीयप्रमेयनिरूपणायोपयोगः।

आधारग्रन्थाः -

1. तर्कभाषा, केशवमिश्रविरचिता (आदितः प्रामाण्यवादपर्यन्तम्) - 3 क्रेडिट, 50 अङ्काः
2. न्यायदर्शनम्, वात्स्यायनभाष्यसहितम् (प्रथमोऽध्यायः) - 3 क्रेडिट, 50 अङ्काः

तर्कभाषा (आदितः प्रामाण्यवादपर्यन्ता) - 3 क्रेडिट, 50 अङ्काः

यूनिट -1 , क्रेडिट -1 , अङ्काः 15

- 1.1. मङ्गलाचरणम् अनुबन्धचतुष्टयञ्च
- 1.2. प्रमाणपदार्थनिरूपणम्
- 1.3. प्रत्यक्षप्रमाणनिरूपणम्

2. यूनिट -2 , क्रेडिट -1 , अङ्काः 20

- 2.1. अनुमानप्रमाणनिरूपणम्
- 2.2. उपमानप्रमाणनिरूपणम्

3. यूनिट -3 , क्रेडिट -1 , अङ्काः 15

- 3.1. शब्दप्रमाणनिरूपणम्
- 3.2. अर्थापत्तिप्रमाणविचारः
- 3.3. अभावप्रमाणविचारः
- 3.4. प्रामाण्यवादः

न्यायदर्शनम् (प्रथमोऽध्यायः, वात्स्यायनभाष्यसहितम्) - 3 क्रेडिट, 50 अङ्काः

4. यूनिट -4 , क्रेडिट -1 , अङ्काः 20

- 4.1. प्रामाण्यग्रहोपायः प्रमाणफलनिरूपणञ्च
- 4.2. प्रमाणचतुष्टयनिरूपणम्
- 4.3. प्रमेयनिरूपणम्

5. यूनिट -5 , क्रेडिट -1 , अङ्काः 15

- 5.1. संशयनिरूपणम्
- 5.2. प्रयोजन-दृष्टान्त-सिद्धान्त-अवयव-तर्क-निर्णयानां निरूपणम्

6. यूनिट -6 , क्रेडिट -1 , अङ्काः 15

- 6.1. वादजल्पवितण्डापदार्थनिरूपणम्
- 6.2. हेत्वाभासनिरूपणम्
- 6.3. छलजातिनिग्रहस्थानानां निरूपणम्

सहायकग्रन्थाः -

1. तर्कभाषा, डा. गजाननशास्त्री मुसलगांवकर, चौखम्भा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी
2. न्यायदर्शनम्, वात्स्यायनभाष्यसहितम् (प्रथमोऽध्यायः), आचार्य धनञ्जय शास्त्री, चौखम्भा संस्कृत संस्थान, वाराणसी
3. तर्कप्रवेशः (गौतमसरणिः), प्रो. वि. नवीनहोल्लः, प्रज्ञानम्, शृङ्गेरी, कर्नाटक
4. तर्कप्रवेशः (कणादसरणिः), प्रो. वि. नवीनहोल्लः, संस्कृतसंवर्धनप्रतिष्ठानम्, देहली
5. न्यायदर्शनम्, वात्स्यायनभाष्यसहितम्, प्रो. सच्चिदानन्दमिश्रः, भारतीय विद्या प्रकाशन, वाराणसी
6. न्यायसूत्रम्, वात्स्यायनभाष्यसहितम्, दुण्डिराजशास्त्री, चौखम्भा संस्कृत संस्थान, वाराणसी

द्वितीयपत्रम्
MANYC102
वैशेषिकदर्शनम् – 1
क्रेडिट - 6, अङ्काः - 80

अधिगमोद्देश्यानि -

- छात्राणां वैशेषिकदर्शनस्यावबोधः।
- वस्तूनां यथार्थस्वरूपस्य परीक्षणाय निर्णयाय च अनुमानादिप्रमाणानां परिज्ञानम्।
- प्रशस्तपादभाष्यदिशा पदार्थतत्त्वज्ञानस्य सूक्ष्मेक्षिकया प्रकाशनम्।

परिणामाः -

- सर्वप्रकारकप्रज्ञापरिष्कारकप्रमाणनिरूपणपूर्वकप्रमेयस्वरूपपरिज्ञानम्।
- वैशेषिकदर्शनोक्तपदार्थानां परिष्कृतलक्षणादिपरिज्ञानम्।
- काणादीयप्रमाणनिरूपणपद्धतेश्चास्त्रान्तरव्याख्यानेषु स्वीयप्रमेयनिरूपणायोपयोगः।

आधारग्रन्थाः -

1. न्यायसिद्धान्तमुक्तावली – प्रत्यक्षखण्डः	- 3 क्रेडिट, 50 अङ्काः
2. प्रशस्तपादभाष्यम्, प्रथमोऽध्यायः	- 3 क्रेडिट, 50 अङ्काः

न्यायसिद्धान्तमुक्तावली (प्रत्यक्षखण्डान्ता, दिनकरीसहिता) - 3 क्रेडिट, 50 अङ्काः

1. यूनिट -1, क्रेडिट -1, अङ्काः 15

- 1.1 मङ्गलवादः
- 1.2 ईश्वरसिद्धिः
- 1.3 सप्तपदार्थाः शक्तिसादृश्यखण्डनञ्च
- 1.4 नवद्रव्याणि तमसो द्रव्यत्वखण्डनञ्च
- 1.5 गुण-कर्म-सामान्यविशेषाणां निरूपणम्
- 1.6 समवायसिद्धिः अभावनिरूपणञ्च

2. यूनिट -2, क्रेडिट -1, अङ्काः 20

- 2.1 साधर्म्यवैधर्म्यप्रकरणम्
- 2.2 पृथिवी-जल-तेज-वायु-आकाशानां निरूपणम्

3. यूनिट -3, क्रेडिट -1, अङ्काः 15

- 3.1 कालदिग्निरूपणम्
- 3.2 आत्मनिरूपणम्
- 3.3 बुद्धिभेदनिरूपणम्
- 3.4 लौकिकाऽलौकिकसन्निकर्षनिरूपणम्

प्रशस्तपादभाष्यम् (प्रथमोऽध्यायः) - 3 क्रेडिट, 50 अङ्काः

1. यूनिट -4 , क्रेडिट -1 , अङ्काः 20

- 4.1. मङ्गलाचरणम्
- 4.2. उद्देशपदार्थनिरूपणम्
- 4.3. साधर्म्यवैधर्म्यप्रकरणम्

2. यूनिट -5 , क्रेडिट -1 , अङ्काः 15

- 5.1. द्रव्यगुणकर्मलक्षणम्
- 5.2. कार्यकारणभावः
- 5.3. सामान्यपदार्थस्य लक्षणादिकम्

3. यूनिट -6 , क्रेडिट -1 , अङ्काः 15

- 6.1. सत्तादिसामान्यव्यवस्थापनम्
- 6.2. सत्तायाः नानात्वनिराकरणम्

सहायकग्रन्थाः -

1. वैशेषिकसूत्रोपस्कारः(वैशेषिकदर्शनम्)- आचार्य धुण्डीराज शास्त्री- चौखम्बा प्रकाशन, वाराणसी
2. न्यायसिद्धान्तमुक्तावली – किरणावली व्याख्या, कृष्णवल्लभाचार्यः, चौखम्बा विद्याभवन
3. तर्कभाषा, डा. गजाननशास्त्री मुसलगांवकर, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी
4. तर्कप्रवेशः (कणादसरणिः), प्रो. वि. नवीनहोल्लः, संस्कृतसंवर्धनप्रतिष्ठानम्, देहली

तृतीयपत्रम्
MANYC103
व्याप्तिविमर्शः – 1
क्रेडिट- 6, अङ्काः- 80

अधिगमोद्देश्यानि-

- अनुमानप्रमाणहेतुभूतव्याप्तिज्ञानस्य स्वरूपावबोधः ।
- पूर्वपक्षव्याप्तेः पञ्चानामपि लक्षणानां विशेषपरिज्ञानम् ।
- व्याप्तिलक्षणस्य समग्रज्ञानपुरस्सरं नव्यन्यायपरिष्कारप्रणालेः परिज्ञानम् ।

परिणामाः-

- नव्यन्यायस्य पारिभाषिकपदानां समवबोधः ।
- लक्षणपरिष्कारशैल्याः परिज्ञानम् ।
- नव्यन्यायसिद्धान्तेन सहैव व्याकरणशास्त्रीयानुशासनानां सङ्गतिज्ञानम् ।

आधारग्रन्थः -

1. माथुरीपञ्चलक्षणी - मथुरानाथतर्कवागीशः (आदितः प्रथमलक्षणपर्यन्तम्)

निर्धारितपाठ्यविषयः

1. माथुरीपञ्चलक्षणी

1. यूनिट - 1, क्रेडिट -1, अङ्काः 20

- 1.1. ग्रन्थावतरणिकामणिग्रन्थस्यग्रन्थकारसम्मतव्याख्या
- 1.2. केचित्तुमतम्
- 1.3. संगतिनिरूपणम्
- 1.4. अव्यभिचारीतत्त्वपदार्थः
- 1.5. प्रथमलक्षणस्यसमासप्रकारः

2. यूनिट - 2, क्रेडिट -1, अङ्काः 20

- 2.1. वृत्तित्वसामान्याभावपरिष्कारः
- 2.2. हेतुतावच्छेदसम्बन्धप्रयोजनम्
- 2.3. साध्याभावाधिकरणत्वनिवेशप्रयोजनम्
- 2.4. अन्योन्याभावात्यन्ताभावपदार्थः

3. यूनिट - 3, क्रेडिट -1, अङ्काः 15

- 3.1. प्रतियोगितापदार्थविचारः
- 3.2. आचार्यमतम्
- 3.3. साध्यसामान्यीयत्वपदार्थः

4. यूनिट - 4, क्रेडिट -1, अङ्काः 15

- 4.1. निरवच्छिन्नाधिकरणत्वनिवेशप्रयोजनम्
- 4.2. अन्योन्याभावस्य व्याप्यवृत्तित्वपक्षः

5. यूनिट - 5, क्रेडिट -1, अङ्काः 15

- 5.1. सत्तावानजातेरित्यत्र अव्याप्तिविचारः
- 5.2. अन्ये तु मतम्

6. यूनिट - 6, क्रेडिट -1 , अङ्काः 15

- 6.1. केचित्तु मतम्
- 6.2. प्रथमलक्षणस्य सारः
- 6.3. मथुरानाथस्य मतम्

सहायकग्रन्थाः -

1. माथुरीपञ्चलक्षणी - प्रो. वदरीनाथशुक्ल की हिन्दी व्याख्या, राजस्थान हिन्दी संस्थान
2. व्याप्तिपञ्चकरहस्यम्, पं शिवदत्तमिश्रकृतागङ्गानिर्झरिणीटीका,
3. व्याप्तिपञ्चकम्, वामाचरणभट्टाचार्यकृताविवृतिटीका, चौखम्बा संस्कृत संस्थान
4. व्याप्तिसप्तसारः, प्रो पीयूषकान्तदीक्षितविरचितः (मूल-भूमिका- सहितः), नागप्रकाशनम्
5. Nvayanyaya system of logic by d. C.guha, Motilalbanarsi Das, Varanasi

चतुर्थपत्रम्
MASDD104
शास्त्रसमीक्षा -1
क्रेडिट- 6, अङ्काः - 80

अधिगमोद्देश्यानि –

- छात्रेभ्यः संस्कृतवाङ्मयस्य बीजभूतानां संहिता-ब्राह्मण-आरण्यकानामवबोधनम्।
- छात्रेभ्यो दर्शनशास्त्रे प्रतिपादितानां प्रमाणादिविषयाणामवबोधनम्।
- अध्येतृभ्यो वेदस्य मुखभूतस्य व्याकरणशास्त्रस्य ज्ञानम्।
- छात्रेभ्यः कालिदास-भारवि-माघादीनां कवीनां परिचयः, तेषां कृतिपरिचयश्च प्रदानम्।

अधिगमपरिणामाः –

- अध्येतारः वैदिकसाहित्य-दर्शनशास्त्र-व्याकरण-भाषाविज्ञानादीनां ज्ञानेन प्रतियोगिपरीक्षासु संस्कृतवाङ्मयसम्बद्धानां प्रश्नानां समाधाने निपुणाः भविष्यन्ति।

यूनिट – 1, क्रेडिट – 2. अङ्काः – 25

- वैदिकसाहित्यम्
 - .1. वेदकाल
 - .2. संहिता -ब्राह्मण - आरण्यकानां परिचयः
 - .3. वेदाङ्गानि

यूनिट – 2, क्रेडिट – 1. अङ्काः – 25

- दर्शनशास्त्रम्
 - .1. प्रमुखभारतीयदर्शनानां सामान्य परिचयः
(साङ्ख्य - योग -न्याय -वैशेषिक -मीमांसा - वेदान्त-चार्वाक - बौद्ध- जैन)
 - .2. प्रमाणमीमांसा

यूनिट – 3, क्रेडिट – 1. अङ्काः – 25

- व्याकरणम् एवं भाषाविज्ञानम्
 - .1. व्याकरणचार्याणां परिचयः परम्परा च
 - .2. पाणिनीयशिक्षा
 - .3. भाषाविज्ञानम् (परिभाषा, भाषावर्गीकरणम्, ध्वनिवर्गीकरणम्, ध्वनिपरिवर्तनम्, ध्वनिनियमः)

यूनिट – 4, क्रेडिट – 1. अङ्काः – 25

- संस्कृतसाहित्यम्, काव्यशास्त्रम् एवं छन्दपरिचयः
 - .1. कवीनाम् सामान्यपरिचयः
(भासः, अश्वघोषः, कालिदासः, शूद्रकः, विशाखादत्तः, भारवि : माघः, हर्षः, बाणभट्टः, दण्डी, भवभूतिः, भट्टनारायणः, बिल्हणः, श्रीहर्षः, अम्बिकादत्तव्यासः, पण्डिता क्षमा रावः, वी. राघवन्, श्रीधरभास्करवर्णेकरः)
 - .2. पाश्चात्यकवीनां सामान्यपरिचयः (अरस्तु, लोज्जा एनस, क्रोज्चे)

सहायकग्रन्थाः

1. वैदिकवाङ्मयस्येतिहास :.आचार्य जगदीशचन्द्रमिश्रः, चौखम्बासुरभारतीप्रकाशनम्
2. दर्शनशास्त्रस्येतिहासः लेखिका - डा. शशिबालागौडः
3. संस्कृतसाहित्यस्येतिहास : लेखक : - आचार्य लोकमणि दाहालः, चौखम्बाकृष्णदास अकादमी, वाराणसी
4. व्याकरणस्येतिहास : - आचार्यलोकमणिदाहालः
5. भाषाविज्ञानम् - रामाधीन चतुर्वेदी
6. पाणिनीयाशिक्षा -आचार्य कौण्डिन्याय, चौखम्बाप्रकाशनम्

द्वितीयषाण्मासिकः

प्रथमपत्रम्

MANYC201

न्यायदर्शनम् -2

क्रेडिट - 6, अङ्काः - 80

अधिगमोद्देश्यानि -

- छात्राणां न्यायदर्शनस्य प्रारम्भिकबोधः।
- वस्तूनां यथार्थस्वरूपस्य परीक्षणाय निर्णयाय च तेषां विविधस्वभावान्विभज्य परिचाययनम्।
- सर्वपुरुषार्थसाधकस्य पदार्थतत्त्वज्ञानस्य सूक्ष्मेक्षिकया प्रकाशनम्।

परिणामाः -

- सर्वप्रकारकप्रज्ञापरिष्कारकप्रमाणप्रमेयस्वरूपपरिज्ञानम्।
- लोकप्रवृत्तिसाफल्यहेत्वर्थपरीक्षणस्य परिज्ञानम्।
- गौतमीयाप्रमाणनिरूपणपद्धतेश्चास्त्रान्तरव्याख्यानेषु स्वीयप्रमेयनिरूपणायोपयोगः।

आधारग्रन्थाः -

1. तर्कभाषा, केशवमिश्रविरचिता (प्रमेयनिरूपणादारभ्य ग्रन्थसमाप्तिपर्यन्ता) - 3 क्रेडिट, 50 अङ्काः
2. न्यायदर्शनम्, वात्स्यायनभाष्यसहितम् (द्वितीयोऽध्यायः) - 3 क्रेडिट, 50 अङ्काः

1. तर्कभाषा (प्रमेयनिरूपणादारभ्य ग्रन्थसमाप्तिपर्यन्ता)

यूनिट - 1 - 1 क्रेडिट, 15 अङ्काः

- 1.1 प्रमेयनिरूपणम्
- 1.2 आत्मनिरूपणम्
- 1.3 शरीरीन्द्रियनिरूपणम्

यूनिट - 2 - 1 क्रेडिट, 20 अङ्काः

- 2.1 अर्थनिरूपणम्
- 2.2 बुद्धिनिरूपणम्
- 2.3 मनो-निरूपणम्
- 2.4 प्रवृत्ति-दोष-प्रेत्यभाव-फल-दुःखानां निरूपणम्
- 2.5 अपवर्गनिरूपणम्

यूनिट - 3 - 1 क्रेडिट, 15 अङ्काः

- 3.1. प्रयोजन-दृष्टान्त-सिद्धान्त-अवयव-तर्कनिर्णयनिरूपणम्
- 3.2. वाद-जल्प-वितण्डानिरूपणम्
- 3.3. हेत्वाभासनिरूपणम्
- 3.4. छलजातिनिग्रहस्थानानां निरूपणम्

न्यायदर्शनम् वात्स्यायनभाष्यसहितम् (द्वितीयोऽध्यायः)

यूनिट - 4 - 1 क्रेडिट, 15 अङ्काः

- 4.1. संशयपरीक्षा
- 4.2. प्रमाणसामान्यपरीक्षा
- 4.3. अवयवी-सतायाःप्रतिपादनम्

यूनिट - 5 - 1 क्रेडिट, 15 अङ्काः

- 5.1. अनुमानपरीक्षा
- 5.2. उपमानपरीक्षा
- 5.3. शब्दपरीक्षा

यूनिट - 6 - 1 क्रेडिट, 20- अङ्काः

- 1.1. ऐतिह्यादीनां प्रमाणत्वखण्डनम्
- 1.2. शब्दस्य अनित्यत्वसाधनम्
- 1.3. पदपदार्थनिरूपणम्
- 1.4. व्यक्त्याकृतिजातिनिरूपणम्

सहायकग्रन्थाः -

1. तर्कभाषा, डा. गजाननशास्त्री मुसलगांवकर, चौखम्भा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी
2. न्यायदर्शनम्, वात्स्यायनभाष्यसहितम् (प्रथमोऽध्यायः), आचार्य धनञ्जय शास्त्री, चौखम्भा संस्कृत संस्थान, वाराणसी
3. तर्कप्रवेशः (गौतमसरणिः), प्रो. वि. नवीनहोल्लः, प्रज्ञानम्, शृङ्गेरी, कर्नाटक
4. तर्कप्रवेशः (कणादसरणिः), प्रो. वि. नवीनहोल्लः, संस्कृतसंवर्धनप्रतिष्ठानम्, देहली
5. न्यायदर्शनम्, वात्स्यायनभाष्यसहितम्, प्रो. सच्चिदानन्दमिश्रः, भारतीय विद्या प्रकाशन, वाराणसी
6. न्यायसूत्रम्, वात्स्यायनभाष्यसहितम्, दुण्डिराजशास्त्री, चौखम्भा संस्कृत संस्थान, वाराणसी

द्वितीयपत्रम्
MANYC202
वैशेषिकदर्शनम् – 2
क्रेडिट – 6, अङ्काः - 80

अधिगमोद्देश्यानि -

- छात्राणां वैशेषिकदर्शनस्यावबोधः।
- वस्तूनां यथार्थस्वरूपस्य परीक्षणाय निर्णयाय च अनुमानादिप्रमाणानां परिज्ञानम्।
- प्रशस्तपदभाष्यदिशा पदार्थतत्त्वज्ञानस्य सूक्ष्मेक्षिकया प्रकाशनम्।

परिणामाः -

- सर्वप्रकारकप्रज्ञापरिष्कारकप्रमाणनिरूपणपूर्वकप्रमेयस्वरूपपरिज्ञानम्।
- वैशेषिकदर्शनोक्तपदार्थानां परिष्कृतलक्षणादिपरिज्ञानम्।
- काणादीयप्रमाणनिरूपणपद्धतेश्चास्त्रान्तरव्याख्यानेषु स्वीयप्रमेयनिरूपणायोपयोगः।

आधारग्रन्थाः -

1. न्यायसिद्धान्तमुक्तावली(दिनकरीसहिता) (अनुमानखण्डादारभ्य ग्रन्थसमाप्तिपर्यन्ता)-3क्रेडिट,50 अङ्काः
2. प्रशस्तपादभाष्यम्,(द्वितीयोऽध्यायः) - 3 क्रेडिट, 50 अङ्काः

न्यायसिद्धान्तमुक्तावली (दिनकरीसहिता) (अनुमानखण्डादारभ्य ग्रन्थसमाप्तिपर्यन्ता)

यूनिट - 1 - 1 क्रेडिट, 20- अङ्काः

- 1.1. अनुमितिप्रक्रिया
- 1.2. व्याप्तिनिरूपणम्
- 1.3. पक्षताप्रकरणम्
- 1.4. हेत्वाभासनिरूपणम्
- 1.5. उपमाननिरूपणम्

यूनिट - 2 - 1 क्रेडिट, 15 - अङ्काः

- 2.1. शब्दप्रमाणम्- शब्दशक्तयः
- 2.2. शक्तिग्रहोपायाः
- 2.3. लक्षणा निरूपणम्
- 2.4. शाब्दबोधकारणानि

यूनिट - 3 - 1 क्रेडिट, 15 - अङ्काः

- 3.1 मनो निरूपणम्
- 3.2 गुणनिरूपणम्
- 3.3 प्रामाण्यवादः
- 3.4 उपाध्यादिनिरूपणम्

प्रशस्तपादभाष्यम् (द्वितीयोऽध्यायः) - 3 क्रेडिट, 50 अङ्काः

यूनिट - 4 - 1 क्रेडिट, 15 - अङ्काः

- 4.1. उपाध्यादिनिरूपणम्
- 4.2. पृथिवी-जल-तेजो-वायुलक्षणम्
- 4.3. अनुमानप्रामाण्योऽपपादनम् आकाशनिरूपणम्

यूनिट - 5 - 1 क्रेडिट, 15 - अङ्काः

- 5.1. अनुमानप्रामाण्योऽपपादनम्
- 5.2. आकाशनिरूपणम्
- 5.3. वायुसाधनप्रकरणम्
- 5.4. ईश्वरानुमानप्रकरणम् आकाशनिरूपणम्
- 5.5. पृथिवी-जल-तेजोलक्षणपरीक्षा

यूनिट - 6 - 1 क्रेडिट, 20 - अङ्काः

- 6.1. कालनिरूपणम्
- 6.2. दिशो लक्षणादिकम्
- 6.3. संशयव्युत्पादनम्
- 6.4. शाब्दव्यवस्थापनादिकम्

सहायकग्रन्थाः -

1. वैशेषिकसूत्रोपस्कारः (वैशेषिकदर्शनम्)- आचार्य धुण्डीराज शास्त्री- चौखम्बा प्रकाशन, वाराणसी
2. न्यायसिद्धान्तमुक्तवली – किरणावली व्याख्या, कृष्णवल्लभाचार्यः, चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी
3. तर्कभाषा, डा. गजाननशास्त्री मुसलगांवकर, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी
4. तर्कप्रवेशः (कणादसरणिः), प्रो. वि. नवीनहोल्लः, संस्कृतसंवर्धनप्रतिष्ठानम्, देहली

तृतीयपत्रम्
MANYC203
व्याप्तिविमर्शः - 2
क्रेडिट- 6, अङ्काः- 80

अधिगमोद्देश्यानि-

- अनुमानप्रमाणहेतुभूतव्याप्तिज्ञानस्य स्वरूपावबोधः ।
- पूर्वपक्षव्याप्तेः पञ्चानामपि लक्षणानां विशेषपरिज्ञानम् ।
- व्याप्तिलक्षणस्य समग्रज्ञानपुरस्सरं नव्यन्यायपरिष्कारप्रणालेः परिज्ञानम् ।

परिणामाः-

- नव्यन्यायस्य पारिभाषिकपदानां समवबोधः ।
- लक्षणपरिष्कारशैल्याः परिज्ञानम् ।
- नव्यन्यायसिद्धान्तेन सहैव व्याकरणशास्त्रीयानुशासनानां सङ्गतिज्ञानम् ।

पाठ्यग्रन्थाः -

1. माथुरीपञ्चलक्षणी - मथुरानाथतर्कवागीशः (द्वितीयलक्षणादारभ्य पञ्चमलक्षणपर्यन्तो भागः)

निर्धारितपाठ्यविषयः

माथुरीपञ्चलक्षणी

यूनिट - 1 - 1 क्रेडिट, 20 - अङ्काः

- 1.1. द्वितीयलक्षणविचारः
- 1.2. नव्यनयेद्वितीयलक्षणविचारः

यूनिट - 2 - 1 क्रेडिट, 15 - अङ्काः

- 2.1. साध्याभावपदसार्थक्यविचारः
- 2.2. यद्वामतम्

यूनिट - 3 - 1 क्रेडिट, 15 - अङ्काः

- 3.1. तृतीयलक्षणविचारः
- 3.2. नानाधिकरणसाध्यकस्थले अव्याप्तिविचारः
- 3.3. यद्वामतम्

यूनिट - 4 - 1 क्रेडिट, 20 - अङ्काः

- 4.1. चतुर्थलक्षणविचारः
- 4.2. साकल्यपदार्थविचारः
- 4.3. द्रव्यसत्तादित्यत्र अतिव्याप्तिविचारः
- 4.4. साध्याभावसम्बन्धविचारः
- 4.5. कपिसंयोगी एतत्त्वृक्षत्वात्, इत्यत्र दोषवारणप्रकारः

यूनिट - 5 - 1 क्रेडिट, 15 - अङ्काः

- 5.1. अन्योन्याभावस्य व्याप्यवृत्तितानियमनये दोषोद्भावनं निराकरणञ्च
- 5.2. वस्तुतस्तु नये सकलपदविचारः
- 5.3. व्याप्यतावच्छेदकत्वविचारः

यूनिट - 6 - 1 क्रेडिट, 15 - अङ्काः

6.1. पञ्चमलक्षणविचारः

6.2. साध्यवदन्यत्वपदार्थविचारः

6.3. सर्वेषां लक्षणानां केवलान्वयिस्थले दोषप्रदर्शनम्

सहायकग्रन्थाः -

1. माथुरीपञ्चलक्षणी - प्रो. वदरीनाथशुक्ल की हिन्दी व्याख्या, राजस्थान हिन्दी संस्थान
2. व्याप्तिपञ्चकरहस्यम्, पं शिवदत्तमिश्रकृतागङ्गानिर्णीरिणीटीका,
3. व्याप्तिपञ्चकम्, वामाचरणभट्टाचार्यकृताविवृतिटीका, चौखम्बा संस्कृत संस्थान
4. व्याप्तिसप्तसारः, प्रो पीयूषकान्तदीक्षितविरचितः (मूल-भूमिका- सहितः), नागप्रकाशनम्
5. Nvayanyaya system of logic by d. C.guha, Motilalbanarsi Das, Varanasi

चतुर्थपत्रम्
MASDD204
शास्त्रबोधः -2
क्रेडिट- 6, अङ्काः- 80

अधिगमोद्देश्यानि –

- छात्रेभ्यः वेदाङ्गानां परिचयपुरस्सरं संवादसूक्तानामवबोधः।
- छात्रेभ्यो सांख्य-वेदान्तयोः दर्शनयोः प्रतिपादितानां विषयाणामवबोधः।
- अध्येतृभ्यो संज्ञा-सन्धि-सुबन्त-समास-तिङन्त-सनन्तादीनां सामान्यज्ञानम्।
- छात्रेभ्यः पूर्वीय-पाश्चात्ययोः काव्यशास्त्रयोः परिचयप्रदानम्।

अधिगमपरिणामाः –

- अध्येतारः वैदिकसाहित्य-दर्शनशास्त्र-व्याकरण-काव्यशास्त्रादीनां ज्ञानेन प्रतियोगिपरीक्षासु संस्कृतवाङ्मयसम्बद्धानां प्रश्नानां समाधाने निपुणाः भविष्यन्ति।

यूनिट – 1, क्रेडिट – 1, अङ्काः - 15

1. वैदिकसाहित्यम्

- 1.1. संवादसूक्तानि
- 1.2. उपनिषत्साहित्यम्
- 1.3. ऋक्प्रतिशाख्यम्

यूनिट – 2, क्रेडिट – 2, अङ्काः - 25

2. दर्शनशास्त्रम्

- 2.1 सांख्यकारिका(सत्कार्यवादः, पुरुषस्वरूपम्, प्रकृतिस्वरूपम्, सृष्टिक्रमः, प्रत्ययसर्गः, कैवल्यश्च)
- 2.2 वेदान्तसारः(अनुबन्धचतुष्टयम्, अज्ञानम्, अध्यारोपः, अपवादः, लिङ्गशरीरोत्पत्तिः, पञ्चीकरणम्, विवर्तवादः, महावाक्यम्)
- 2.3 अर्थसंग्रहः

यूनिट – 3, क्रेडिट – 1.5, अङ्काः - 30

3. व्याकरणशास्त्रम्

- 3.1. परिभाषा (संहिता-संयोग-गुण-वृद्धि -प्रातिपदिक -नदी -घि -उपधा -अपृक्त -गति -पद -विभाषा -सवर्ण - टि - प्रगृह्य - सर्वनामस्थान - भ -सर्वनाम - निष्ठा)
- 3.2 सन्धिप्रकरणम् (अच् - हल - विसर्ग ल. घु अनुसारम्)
- 3.3. कारकप्रकरणम् (सि. कौ)
- 3.4. समासप्रकरणम् (अव्ययीभाव - तत्पुरुष - बहुव्रीहि - द्वन्द लघु. सि. कौ)
- 3.5. स्त्रीप्रत्ययप्रकरणम् (लघु. सि.कौ)

यूनिट – 4, क्रेडिट – 1.5, अङ्काः - 30

4. संस्कृतसाहित्यम्, काव्यशास्त्रम् एवं छन्दपरिचयः

- 4.1 षट्सम्प्रदायाः (रससम्प्रदायः, अलंकारसम्प्रदायः, रीतिसम्प्रदायः ध्वनिसम्प्रदायः वक्रोक्तिसम्प्रदायः औचित्यसम्प्रदायः)
- 4.2 छन्दपरिचयः- (आर्या-अनुष्टुप्-इन्द्रवज्रा-उपेन्द्रवज्रा-वसन्ततिलक-उपजाति-वंशस्थ-द्रुतविलम्बित -शालिनी-मालिनी -शिखरिणी -मन्दाक्रान्ता -हरिणी -शार्दूलविक्रीडित -स्त्रग्धरा)

सहायकग्रन्थाः-

1. वैदिक साहित्य का इतिहास
2. वैदिकवाङ्मयस्येतिहास : आचार्य जगदीशचन्द्रमिश्रः, चौखम्बासुरभारतीप्रकाशनम्
3. दर्शनशास्त्रस्येतिहासः लेखिका - डा. शशिबालागौडः
4. संस्कृतसाहित्यस्येतिहास : लेखक : - आचार्य लोकमणि दाहालः, चौखम्बाकृष्णदास अकादमी, वाराणसी
5. व्याकरणस्येतिहास :
6. साङ्ख्यकारिका –
7. वेदान्तसारः - व्याख्याकारः - श्री रामशरण त्रिपाठी शास्त्री, चौखम्बाविद्याभवन वाराणसी
8. लघुसिद्धान्तकौमुदी, पं श्री हरेकान्तमिश्रः - प्रकाशक भारतीय विद्या प्रकाशन
9. कारककौमुदी प्रो. (डॉ.)रामानुज शर्मा 'ब्रह्मर्षि', चौखम्बासुरभारतीप्रकाशनम् .

तृतीयषाण्मासिकः

प्रथमपत्रम्

MANYC301

न्यायकुसुमाञ्जलिः -1

क्रेडिट – 6, अङ्काः 80

अधिगमोद्देश्यानि-

- न्यायशास्त्रदिशा ईश्वरसिद्धिविज्ञानस्य अधिगमः ।
- ईश्वरवादे चार्वाकमीमांसकादीनां सयुक्तिकं खण्डनपरिज्ञानम् ।
- न्यायशास्त्रीयाचार्यपरम्परायाम् उदयनाचार्यस्यातिविशिष्टपदार्थप्रतिपादनशैल्याः समवबोधः ।

परिणामाः

- ईश्वरवादे आस्तिकदर्शनेषु न्यायशास्त्रस्य अनितरसाधारणमहत्त्वावधारणम् ।
- ईश्वरविषयकसर्वविधविप्रतिपत्तीनां निरासः।
- न्यायदर्शनेन सहैव बौद्धादीनां दर्शनोक्तानां सिद्धान्तानां परिज्ञानम् ।

पाठ्यग्रन्थः –

न्यायकुसुमाञ्जलिः(प्रथमद्वितीयस्तबकौ) - उदयनाचार्यप्रणीता (हरिदासीसहिता)

यूनिट – 1 1 क्रेडिट, 25 अङ्काः

- 1.1. ग्रन्थ- ग्रन्थकारपरिचयः
- 1.2. मङ्गलपद्यार्थः
- 1.3. पञ्चतयीविप्रतिपत्तिः
- 1.4. अदृष्टसाधनम्

यूनिट – 2 1 क्रेडिट, 15 अङ्काः

- 2.1. चार्वाकमतखण्डनम्
- 2.2. कार्यकारणभावे व्यतिरेकव्यभिचारवारणविचारः
- 2.3. व्यभिचारवारणे मीमांसकमतविचारः
- 2.4. सृष्टेराकस्मिकत्वनिराकरणम्

यूनिट – 3 1 क्रेडिट, 15 अङ्काः

- 3.1. मीमांसकस्य शक्तिवादनिराकरणम्
- 3.2. ब्रह्मकारणवादनिराकरणम्
- 3.3. प्रधानकारणवादनिराकरणम्

यूनिट – 4 1 क्रेडिट, 15 अङ्काः

- 4.1. विचित्रकारणसाधनम्
- 4.2. अदृष्टसाधनविचारः
- 4.3. संस्कारस्य भोग्यनिष्ठत्वनिराकरणम्
- 4.4. सांख्यमतनिराकरणम्

यूनिट – 5 1 क्रेडिट, 15 अङ्काः

- 5.1. चार्वाकस्य देहात्मवादखण्डनम्
- 5.2. बौद्धानां क्षणिकत्वसिद्धान्तनिराकरणविचारः
- 5.3. कारणवादप्रतिपादनविचारः
- 5.4. आत्मनःकारणत्वसाधनविचारः
- 5.5. प्रथमस्तबकोपसंहारः

यूनिट – 6 1 क्रेडिट, 15 अङ्काः

- 6.1. वेदकृतृत्वेन ईश्वरसाधनविचारः
- 6.2. प्रलयबाधकहेतुनिराकरणविचारः
- 6.3. प्रलयबाधकहेतुनाम् उद्देशः
- 6.4. द्वितीयस्तबकोपसंहारः

सन्दर्भग्रन्थाः -

1. न्यायकुसुमाञ्जलिः, आचार्यविश्वेश्वरः हिन्दीव्याख्याकारः, चौखम्बासंस्कृतसंस्थानम् वाराणसी
2. न्यायकुसुमाञ्जलिः, हरिदासी, पं. हरिदासभट्टाचार्यकृताहरिदासीटीका, संस्कृत- हिन्दीव्याख्याकारः डॉ.
3. श्रीनारायणमिश्रः, भारतीयविद्याप्रकाशनम्, वाराणसी, 1997
4. न्यायवासना, पं. देवनाथताताचार्यकृतासंस्कृतटीका
5. न्यायकुसुमाञ्जलिः, English Trans by Ganganath Jha, Varanasi, 1973.
6. न्यायकुसुमाञ्जलिः, श्रीशंकरमिश्रादिकृता मोदविवेकादिटीका, सम्पा.,-प्रो. महाप्रभुलाल- गोस्वामी, मीथिलाशोधसंस्थानम्, दरभङ्गा, 1972

द्वितीयपत्रम्
MANYC 302
सामान्यनिरुक्तिः – 1
क्रेडिट – 6, अङ्काः - 80

अधिगमोद्देश्यानि-

- हेत्वाभासानां सामान्यलक्षस्य सम्यगवबोधः ।
- हेत्वाभासानां तत्त्वनिर्णयोपयोगित्वपरिज्ञानम् ।
- गदाधरभट्टाचार्यस्य लक्षणपरिष्कारशैल्याः समवबोधः ।

परिणामाः

- छात्राः सामान्यनिरुक्तिग्रन्थाध्ययनेन हेत्वाभाससामान्यलक्षणपरिष्कारे सक्षमाः भविष्यन्ति ।
- अनेन ग्रन्थाध्ययनेन छात्राः वेदान्तादिशास्त्राणां प्रौढग्रन्थग्रन्थभेदनपटवः भविष्यन्ति ।
- हेत्वाभासानां सम्यगवबोधनेन छात्राः स्वपक्षसाधने परपक्षनिराकरणे च योग्याः भविष्यन्ति ।

पाठ्यग्रन्थः –

1. हेत्वाभाससामान्यनिरुक्तिः (गदाधरभट्टाचार्यप्रणीतम्) आदितः प्रथमलक्षणपर्यन्तो भागः

यूनिट – 1 1 क्रेडिट, 20 अङ्काः

- 1.1. गन्थ- ग्रन्थकारपरिचयः
- 1.2. मणिग्रन्थविचारः
- 1.3. सङ्गतिविचारः
- 1.4. अनुबन्धविचारः

यूनिट – 2 1 क्रेडिट, 15 अङ्काः

- 2.1. एतावताप्रबन्धेन इति दीधितिग्रन्थविवेकः
- 2.2. प्रथमलक्षणसमन्वयः
- 2.3. ‘मूलोक्तलक्षणानां दुष्टहेतुलक्षणत्वे दोषेष्वतिव्याप्तिः’ इति दीधितिग्रन्थविचारः ।

यूनिट – 3 1 क्रेडिट, 15 अङ्काः

- 3.1. हेतुदोषाणां लक्षणविचारः
- 3.2. हेत्वभासपदस्य व्युत्पत्तिः
- 3.3. तत्रानुमितिपदम् अनुमितिनिष्ठेत्यादिदीधितिग्रन्थविचारः

यूनिट – 4 1 क्रेडिट, 20 अङ्काः

- 4.1. साध्यव्याप्यहेतुमान् पक्ष इत्यादिदीधितिग्रन्थविचारः
- 4.2. द्वितीयदलप्रवेशस्य प्रयोजनम्
- 4.3. अथलिङ्गोपधानमते हेतोः सर्वत्रैवेत्यादिगदाधरग्रन्थविचारः

यूनिट – 5 1 क्रेडिट, 15 अङ्काः

- 5.1. तेन एकत्र हेतौ इत्यादिदीधितिग्रन्थव्याख्या
- 5.2. यथार्थपदसाक्यर्थविचारः
- 5.3. ननु प्रतिबन्धकज्ञानविषयेत्यादिदीधितिग्रन्थविचारः

यूनिट – 6 1 क्रेडिट, 15 अङ्काः

- 6.1. अथ विशिष्टविषयकं ज्ञानं प्रतिबन्धकमित्यादिदीधितिग्रन्थविचारः
- 6.2. केचित्तु दुष्टानामेव हेतूनामेतानि लक्षणानि।
- 6.3. तत्र तृतीयमिव प्रथममप्येत्यादिदीधितिग्रन्थविचारः ।

सन्दर्भग्रन्थः -

1. सामान्यनिरुक्तिप्रकरणम् (गदाधरी), पं. वागाचरणभट्टाचार्यस्यचन्द्रकलाविलासाख्यटीकाद्वयसम्बलिता, श्रीसाधुवेलाश्रमः, चौखम्बाप्रकाशनम्, वाराणसी, सं. 2010

तृतीयपत्रम्
MANYC 303
व्याप्तिविमर्शः – 3
क्रेडिट – 6, अङ्काः - 80

अधिगमोद्देश्यानि –

- व्याप्तेः सिद्धान्तस्वरूप लक्षणस्य सम्यक्तया अधिगमः ।
- चिन्तामणिदीधित्योः तात्पर्यार्थगमः ।
- नव्यन्यायपरिष्कारप्रणालेः सूक्ष्मेक्षिकया परिज्ञानम् ।

परिणामाः -

- जगदीश तर्कालङ्कारस्य विशिष्टपरिष्कारशैल्याः समवबोधः ।
- प्राचीन शास्त्रार्थपरम्परायाः परिज्ञानम् ।
- नव्यन्यायाचार्यासम्मतानां सिद्धान्तानां परिशीलन सामर्थ्यावधरणम् ।

पाठ्यग्रन्थः - जागदीशी - सिद्धान्तलक्षणम् (जगदीशतर्कालङ्कारविरचितम्)
(आदितः " भवति चैवमन्योन्याभावो अपि प्रतियोग्यसमानाधिकरणः इति दीधितिपर्यन्तो भागः)

यूनिट – 1 , क्रेडिट – 2 , अङ्काः - 25

- 1.1. ग्रन्थावतरणम्
- 1.2. नञ्व्यत्सापक्षस्यावतरणम्
- 1.3. अनवच्छेदकत्वानुसरणप्रयोजनम्
- 1.4. दीधितिकारोक्त लक्षणविचारः
- 1.5. "दण्ड्यादौ साध्ये " इति दीधितिग्रन्थविचारः

यूनिट – 2 , क्रेडिट – 1 , अङ्काः - 20

- 2.1. यद्रूपविशिष्टस्येत्यस्य प्रयोजनविचारः ।
- 2.2. सामानाधिकरण्यत्यक्तीनां भेदे अपि व्याप्तेः ऐक्यविचारः ।
- 2.3. व्याप्तेः भेदस्य अभेदस्य च प्रतिपादनम् ।
- 2.4. प्राच्यनव्यनये प्रतियोग्यसमानाधिकरणदल प्रयोजनम् ।

यूनिट – 3 , क्रेडिट – 1 , अङ्काः - 20

- 3.1. "न च यो यदीय यावद् वि शेषाभाववानिति " दीधितिग्रन्थविचारः ।
- 3.2. द्रव्ये संयोगसामान्याभावे प्रामाणाभावोपपादनम् ।
- 3.3. "न च प्रतियोगितानवच्छेदकतयैवेति" दीधितिग्रन्थविचारः ।

यूनिट – 4 , क्रेडिट – 1 , अङ्काः - 20

- 4.1. नवीनास्तु उत्पत्तिकालावच्छेदेनेत्यादि ग्रन्थविचारः ।
- 4.2. व्याप्यवृत्तिसाध्यके प्रतियोग्यसमानाधिकरण्यमुपा देयं न वेति विचारः ।
- 4.3. प्रतियोग्यसमानाधिकरण्यपदार्थविचारः ।

यूनिट – 5 , क्रेडिट – 1 , अङ्काः - 15

- 5.1. अत्यन्तपदस्य सम्प्रदायमतेन प्रयोजनम् ।
- 5.2. यदा गौत्वं तदा गोरित्यत्र अतिव्याप्तिशङ्का ।
- 5.3. भवति चैवमन्योन्याभावेति दीधितिग्रन्थविचारः ।

सहायकग्रन्थः -

1. सिद्धान्तलक्षणम्- पं. वामाचरणभट्टाचार्यस्य विवृतिटीका, मास्टरखेलाडीलालः, वाणीविलासप्रकाशनम्, वाराणसी – 221001
2. सिद्धान्तलक्षणम्- शिवदत्तमिश्रकृता गङ्गाटीका, चौखम्बाविद्याभवन, वाराणसी – 221001

चतुर्थपत्रम्
MANYE 304
व्युत्पत्तिवादः - 1
क्रेडिट - 6, अङ्काः - 80

अधिगमोद्देश्यानि

- न्यायदर्शनसम्मतशाब्दबोधस्य सम्यक्तया परिज्ञानम्।
- व्याकरणशास्त्रोक्तकारकाणां न्यायदर्शनदिशा समवबोधः।
- शब्दाकाङ्क्षाविज्ञानविशेषकार्यकारणभावविज्ञानरूपायाः व्युत्पत्तेः परिज्ञानम्।

परिणामाः

- अनेन ग्रन्थाध्ययनेन छात्राः अभेदान्वयबोधाऽवगमे सक्षमाः भविष्यन्ति।
- न्यायदर्शनसम्मतसिद्धान्तेन सहैव व्याकरणशास्त्रीयसिद्धान्तानामपि सम्यगवबोधो भविष्यति।
- शब्दशास्त्रीय विभिन्नानामाचार्याणां मतान्तरसमीक्षाऽपि भविष्यति।

पाठ्यग्रन्थः - व्युत्पत्तिवादः (आदितः अभेदान्वयबोधनिरूपणान्तो भागः)

यूनिट - 1 , क्रेडिट - 2, अङ्काः - 25

- 1.1. ग्रन्थ - ग्रन्थकारपरिचयः
- 1.2. ग्रन्थावतारणम्
- 1.3. शाब्दबोधे पदार्थद्वयसंसर्गस्य आकाङ्क्षाभास्यत्वविचारः
- 1.4. अभेदश्च प्रतिपादिकार्थेत्यादिग्रन्थविचारः

यूनिट - 2 , क्रेडिट - 1, अङ्काः - 20

- 2.1. स्वसमानविभक्तिक्त्वविचारः
- 2.2. वेदाः प्रमाणमित्यत्रशाब्द बोधविचारः
- 2.3. समानवचनकत्वनियमपरिष्कारः
- 2.4. "पदार्थः पदर्थेनान्वेति "इति व्युत्पत्तिसंकोचविचारः
- 2.5. सम्पन्नो व्रीहिरित्यत्र शाब्दबोधविचारः

यूनिट - 3 , क्रेडिट - 1, अङ्काः - 20

- 3.1. एकवचनत्वपरिष्कारः
- 3.2. 'पितरौ देवताः' इत्यत्र शब्दबोधविचारः
- 3.3. स्वप्रकृतिक्त्वपरिष्कारः
- 3.4. समानवचनकत्वपरिष्कारः
- 3.5. अभेदान्वयाकाङ्क्षाविचारः
- 3.6. विशेषणविभक्त्यर्थविचारः
- 3.7. क्रियाविशेषणाभेदान्वयाकाङ्क्षाविचारः

यूनिट - 4 , क्रेडिट - 1, अङ्काः - 15

- 4.1. विभक्त्यर्थान्वयविचारः
- 4.2. विभक्त्यर्थ संख्याबोधविमर्शः
- 4.3. विरूपोऽपस्थितोरेव अभेदान्वयबोधविचारः

- 4.4. 'घटो नीलघटः' इत्यत्र शाब्दबोधविचारः
यूनिट – 5, क्रेडिट - 1, अङ्काः - 20
5.1. अभेदान्वयबोधे पत्यासत्योर्निवचनम्
5.2. 'घटो घटः' इत्यत्र शाब्दबोधा पत्तिवारणविचारः
5.3. वस्तुतस्तु मतविचारः
5.4. अभेदान्वयविचार :

सहायकग्रन्थाः –

1. व्युत्पत्तिवादः - सुदर्शनाचार्यकृता आदर्शटीका, वाणीविलासप्रकाशनम्, वाराणसी
2. व्युत्पत्तिवादः - डॉ. सच्चिदानन्दमिश्रकृता सुनन्दाटीका, भारतीय विद्या प्रकाशन, वाराणसी

चतुर्थषण्मासिकः

प्रथमपत्रम्

MANYC401

न्यायकुसुमाञ्जलिः - 2

क्रेडिट - 6, अङ्काः - 80

अधिगमोद्देश्यानि-

- न्यायशास्त्रदिशा ईश्वरसिद्धिविज्ञानस्य अधिगमः ।
- ईश्वरवादे चार्वाकमीमांसकादीनां सयुक्तिकं खण्डनपरिज्ञानम् ।
- न्यायशास्त्रीयाचार्यपरम्परायाम् उदयनाचार्यस्यातिविशिष्टपदार्थप्रतिपादनशैल्याः समवबोधः ।

परिणामाः

- ईश्वरवादे आस्तिकदर्शनेषु न्यायशास्त्रस्य अनितरसाधारणमहत्वावधारणम् ।
- ईश्वरविषयकसर्वविधविप्रतिपत्तीनां निरासः।
- न्यायदर्शनेन सहैव बौद्धादीनां दर्शनोक्तानां सिद्धान्तानां परिज्ञानम् ।

पाठ्यग्रन्थः -

न्यायकुसुमाञ्जलिः (तृतीयचतुर्थपञ्चमस्तबकाः) - उदयनाचार्यप्रणीता (हरिदासीसहिता)

यूनिट - 1 , क्रेडिट - 2, अङ्काः - 25

- 1.1. अनुपलब्धेः ईश्वरबाधकत्वनिराकरणम्
- 1.2. अनुमानस्य ईश्वरबाधकत्वनिराकरणम्
- 1.3. योग्यानुपलब्धेरभावसाधनत्वविचारः
- 1.4. ईश्वराभावसाधकानुमाननिराकरणम्
- 1.5. शब्दप्रमाणस्य ईश्वरबाधकत्वनिराकरणम्
- 1.6. ईश्वरस्य संशयगोचरत्वनिराकरणम्
- 1.6. उपाधिशङ्काया अनुमानबाधकत्वनिराकरणम्

यूनिट - 2 , क्रेडिट - 1, अङ्काः - 20

- 2.1. उपमानस्य ईश्वरबाधकत्वनिरासः
- 2.2. उपमानस्य वैशेषिकमतेन खण्डनम्
- 2.3. न्यायनये उपमानस्य प्रमाणान्तरत्वसाधनम्
- 2.4. वैशेषिकनये शब्दस्य अनुमानान्तर्गतत्वविचारः
- 2.5. प्रभाकराभिमतं लौकिकशब्दस्य अनुवादकत्वनिरासः

यूनिट - 3 , क्रेडिट - 1, अङ्काः - 15

- 3.1. शब्दप्रमाणस्य ईश्वरबाधकत्वखण्डनम्
- 3.2. अर्थापत्तिप्रमाणस्य ईश्वरसाधकत्वनिरासः
- 3.3. अर्थापत्तेः प्रमाणान्तरत्वखण्डनम्
- 3.4. अनुपलब्धेः प्रमाणान्तरत्वनिराकरणम्

3.5. अभावग्रहे इन्द्रियाणां कारणत्वविचारः

3.6. तृतीयस्तबकोऽपसंहारः

यूनिट – 4 , क्रेडिट - 1, अङ्काः - 20

4.1. ईश्वरत्नानस्य अप्रमात्वसाधकपूर्वपक्षः

4.2. ईश्वरज्ञानस्य अप्रभात्वखण्डनम्

4.3. अग्रहीतग्राहित्वस्य प्रमात्वसाधकपूर्वपक्षः

4.4. अग्रहीतग्राहित्वस्य प्रमात्वनिरासः

4.5. मीमांसकाभिमतज्ञातताप्रतिक्षेपः

4.6. ज्ञाततां विनैव कर्मभेदसाधनविचारः

4.7. ईश्वरज्ञानस्य प्रमात्वसाधनम्

4.8. चतुर्थस्तबकोऽपसंहारः

यूनिट – 5 , क्रेडिट - 1, अङ्काः - 20

5.1. ईश्वरसाधने हेत्वष्टप्रदर्शनम्

5.2. कार्यत्वहेतौ दोषनिराकरणम्

5.3. ईश्वरबाधकतर्कनिराकृत्य तत्साधकतर्कप्रदर्शनम्

5.4. धृत्यादीनां प्रयत्नजन्यत्वविचारः

5.5. विधिप्रत्ययबलात् ईश्वरसाव्यनम्

5.6. विधिप्रत्ययार्थविचारः

5.7. आख्यातार्थप्रदर्शनम्

5.8. कर्तरि आख्यातशक्तिखण्डनम्

5.9. धर्मस्य विध्यर्थत्वनिराकरणम्

5.10. शाब्दभावनायाः विध्यर्थखण्डनम्

5.11. इष्टसाधनस्य विध्यर्थत्वनिराकरणम्

5.12. आप्ताभिप्रायस्य विध्यर्थत्वविचारः

5.13. उपसंहारः

सन्दर्भग्रन्थाः -

1. न्यायकुसुमाञ्जलिः, आचार्यविश्वेश्वरः हिन्दीव्याख्याकारः, चौखम्बासंस्कृतसंस्थानम् वाराणसी
2. न्यायकुसुमाञ्जलिः, हरिदासी, पं. हरिदासभट्टाचार्यकृताहरिदासीटीका, संस्कृत- हिन्दीव्याख्याकारः डॉ.
3. श्रीनारायणमिश्रः, भारतीयविद्याप्रकाशनम्, वाराणसी, 1997
4. न्यायवासना, पं. देवनाथताताचार्यकृतासंस्कृतटीका
5. न्यायकुसुमाञ्जलिः, English Trans by Ganganath Jha, Varanasi, 1973.
6. न्यायकुसुमाञ्जलिः, श्रीशंकरमिश्रादिकृता मोदविवेकादिटीका, सम्पा.,-प्रो. महाप्रभुलाल- गोस्वामी, मीथिलाशोधसंस्थानम्, दरभङ्गा, 1972

द्वितीयपत्रम्
MANYC402
सामान्यनिरुक्तिः -2
क्रेडिट- 6, अङ्काः - 80

अधिगमोद्देश्यानि-

- हेत्वाभासानां सामान्यलक्षस्य सम्यगवबोधः ।
- हेत्वाभासानां तत्त्वनिर्णयोपयोगित्वपरिज्ञानम् ।
- गदाधरभट्टाचार्यस्य लक्षणपरिष्कारशैल्याः समवबोधः ।

परिणामाः

- छात्राः सामान्यनिरुक्तिग्रन्थाध्ययनेन हेत्वाभाससामान्यलक्षणपरिष्कारे सक्षमाः भविष्यन्ति ।
- अनेन ग्रन्थाध्ययनेन छात्राः वेदान्तादिशास्त्राणां प्रौढग्रन्थग्रन्थभेदनपटवः भविष्यन्ति ।
- हेत्वाभासानां सम्यगवबोधनेन छात्राः स्वपक्षसाधने परपक्षनिराकरणे च योग्याः भविष्यन्ति ।

पाठ्यग्रन्थः - सामान्यनिरुक्तिः - (गदाधरभट्टाचार्यविरचितम्) द्वितीयलक्षणादारभ्य अत्र वदन्तिकल्पान्तो भागः

यूनिट - 1 , क्रेडिट - 2, अङ्काः - 30

- 1.1. द्वितीयलक्षणम्
- 1.2. द्वितीयलक्षणे तृतीयार्थविचारः
- 1.3. यद्विषयकत्वेन यादृष्टाविशिष्टविषयकत्वेन इत्यादिदीधितिग्रन्थविचारः
- 1.4. अवच्छेदकत्वं चेहाऽनतिरिक्तवृत्तित्वम्
- 1.5. अनतिरिक्तवृत्तित्वपरिष्कारः ।

यूनिट - 2 , क्रेडिट - 1, अङ्काः - 20

- 2.1. अव्यापकीभूतविषयिताशून्यत्वनिवेशस्य फलम्
- 2.2. ज्ञानवैशिष्ट्यानवच्छिन्नत्वस्य प्रतिबन्धकताविशेषणत्वे दोषोद्भावनम्
- 2.3. विशिष्टद्वयाघटितत्वनिवेशस्य प्रयोजनम्

यूनिट -3 , क्रेडिट - 1.5, अङ्काः - 25

- 3.1. विशेषणीयञ्च तादृशविशिष्टान्तराघटितत्वेन इति दीधितितिग्रन्थविचारः ।
- 3.2. व्यभिचारघटिबाधेऽव्याप्तिवारण प्रकारचिन्तनम्
- 3.3. प्रथमं ' न च कल्पः ' इति चिन्तनम्

यूनिट - 4 , क्रेडिट - 1.5, अङ्काः - 25

- 4.1. द्वितीयनचेतिकल्पविचारः
- 4.2. तृतीयनचेतिकल्पविचारः
- 4.3. चतुर्थनचेतिकल्पविचारः
- 4.4. अत्रवदन्तिकल्पः

सन्दर्भग्रन्थः -

1. सामान्यनिरुक्तिप्रकरणम् (गदाधरी), पं. वागाचरणभट्टाचार्यस्यचन्द्रकलाविलासाख्यटीकाद्वयसम्बलिता, श्रीसाधुवेलाश्रमः, चौखम्बाप्रकाशनम्, वाराणसी, सं. 2010

तृतीयपत्रम्
MANYC403
व्याप्तिविमर्शः - 4
क्रेडिट 6, अङ्काः 80

अधिगमोद्देश्यानि –

- व्याप्तेः सिद्धान्तस्वरूप लक्षणस्य सम्यक्तया अधिगमः ।
- चिन्तामणिदीधित्योः तात्पर्यार्थगमः ।
- नव्यन्यायपरिष्कारप्रणालेः सूक्ष्मेक्षिकया परिज्ञानम् ।

परिणामाः -

- जगदीश तर्कालङ्कारस्य विशिष्टपरिष्कारशैल्याः समवबोधः ।
- प्राचीन शास्त्रार्थपरम्परायाः परिज्ञानम् ।
- नव्यन्यायाचार्यासम्मतानां सिद्धान्तानां परिशीलन सामर्थ्यावधरणम् ।

पाठ्यग्रन्थः - जागदीशी - सिद्धान्तलक्षणम् (जगदीशतर्कालङ्कारविरचितम्)
("तद्वद्वृत्तिभिन्नत्वं तु नार्थः" इत्यारभ्य ग्रन्थसमाप्तिं यावत्)

यूनिट – 1 , क्रेडिट - 2, अङ्काः - 40

- 1.1 "तद्वद्वृत्तिभिन्नत्वं तु नार्थः" इति दीधितिग्रन्थविचारः
- 1.2 प्रतियोग्य समानाधिकरणपदस्य त्रिविधार्थनिराकरण विचारः
- 1.3 उभयत्वरूपविचारः
- 1.4 अत्यन्तपदस्य सम्प्रदायमतेन प्रयोजनम्
- 1.5 अत्र च ग्राह्यसामानाधिकरण्येत्यादिदीधितिग्रन्थविचारः

यूनिट – 2 , क्रेडिट - 2, अङ्काः - 30

- 2.1 'यद्वा' कल्पविचारः
- 2.2 'अत एव गोत्वत्वग्रह' इत्यादिदीधितिग्रन्थविचारः
- 2.3 'नन्वष्टद्रव्यातिरिक्तद्रव्य' इत्यादिदीधितिग्रन्थविचारः
- 2.4 'न च तादृशसम्बन्धेन' इत्यादिदीधितिग्रन्थविचारः

यूनिट – 3 , क्रेडिट - 2, अङ्काः - 30

- 3.1 'समवायेन जाते' साध्यत्वे मेयत्वादावतिव्यप्ति' इति दीधितिग्रन्थविचारः
- 3.2 'मैवम्, साध्यतावच्छेदकसम्बन्धसामान्ये' इति दीधितिग्रन्थविचारः
- 3.3 'स्वरूपसम्बन्धेन गगनादेर्वृत्तिमत्वे तु' इत्यादिदीधितिग्रन्थविचारः
- 3.4 'समवायसम्बन्धेन' इत्यादिदीधितिग्रन्थमारभ्य समाप्तवन्तो भागः
- 3.5 आन्तरिकपरीक्षणम् / प्रदत्तनियतकार्यम्

सहायकग्रन्थः -

1. सिद्धान्तलक्षणम्- पं. वामाचरणभट्टाचार्यस्य विवृतिटीका, मास्टरखेलाडीलालः, वाणीविलासप्रकाशनम्, वाराणसी – 221001
2. सिद्धान्तलक्षणम्- शिवदत्तमिश्रकृता गङ्गाटीका, चौखम्बाविद्याभवन, वाराणसी – 221001

चतुर्थपत्रम्
MANYE404
व्युत्पत्तिवादः - 2
क्रेडिट 6, अङ्काः 80

अधिगमोद्देश्यानि

- न्यायदर्शनसम्मतशाब्दबोधस्य सम्यक्तया परिज्ञानम्।
- व्याकरणशास्त्रोक्तकारकाणां न्यायदर्शनदिशा समवबोधः।
- शब्दाकाङ्क्षाविज्ञानविशेषकार्यकारणभावविज्ञानरूपायाः व्युत्पत्तेः परिज्ञानम्।

परिणामाः

- अनेन ग्रन्थाध्ययनेन छात्राः अभेदान्वयबोधाऽवगमे सक्षमाः भविष्यन्ति।
- न्यायदर्शनसम्मतसिद्धान्तेन सहैव व्याकरणशास्त्रीयसिद्धान्तानामपि सम्यगवबोधो भविष्यति।
- शब्दशास्त्रीय विभिन्नानामाचार्याणां मतान्तरसमीक्षाऽपि भविष्यति।

पाठ्यग्रन्थः - व्युत्पत्तिवादः - (भेदान्वय-बोधादारभ्य प्रथमाकारकान्तो भागः)

यूनिट - 1 , क्रेडिट - 2, अङ्काः - 20

- 1.1. भेदान्वयबोधविचारः
- 1.2. नामार्थयोरन्वयबोधविचारः
- 1.3. 'मुखं चन्द्रः' इत्यादिरूपकस्थले शाब्दबोध विचारः
- 1.4. 'राजा पुरुषः' इत्यत्र भेदान्वयबोधवारणम्
- 1.5. 'राज्ञः पुरुषः' इत्यत्र शाब्दबोधविचारः

यूनिट - 2 , क्रेडिट - 1, अङ्काः - 20

- 2.1. राज्ञः पुरुषः इत्यत्र षष्ठ्यर्थविचारः
- 2.2. वृत्तिनियामक-वृत्त्यनियामकसम्बन्धविचारः
- 2.3. स्वत्वादेः प्रकारतामतम्
- 2.4. प्रतिबध्यप्रतिबन्धकभाव विचारः

यूनिट - 3 , क्रेडिट - 1, अङ्काः - 20

- 3.1 'दधि पश्य' इत्यत्र शाब्दबोधविचारः
- 3.2 'तण्डुलं पचति' इत्यत्र अन्वयबोधविचारः
- 3.3. 'चैत्रः जानाति' इत्यत्र अन्वयबोधविचारः
- 3.4. नञ्समभिव्याहारस्थले शाब्दबोधविचारः

यूनिट - 4 , क्रेडिट - 1, अङ्काः - 20

- 4.1. प्रत्ययभेदविचारः
- 4.2. विभक्तिद्वैविध्यविचारः
- 4.3. एकवचनत्वादिपरिष्कारप्रदर्शनम्
- 4.4. संख्यावाचकविचारः
- 4.5. संख्यासम्बन्धविचारः
- 4.6. संख्यानुयोगित्वविचारः
- 4.7. पदार्थान्तरान्वयविचारः

यूनिट – 5, क्रेडिट - 1, अङ्काः - 20

- 5.1. संख्यान्यविचारः
- 5.2. शतादिसंख्यावाचकशब्दार्थविचारः
- 5.3. एकवचनत्वादीनां निरर्थकत्वविचारः
- 5.4. आख्यतस्य संख्यार्थकत्वविचारः
- 5.5. संख्यान्यकारणविचारः
- 5.6. संख्यासम्बन्धविचारः

सहायकग्रन्थाः –

1. व्युत्पत्तिवादः - सुदर्शनाचार्यकृता आदर्शटीका, वाणीविलासप्रकाशनम्, वाराणसी
2. व्युत्पत्तिवादः - डॉ. सच्चिदानन्दमिश्रकृता सुनन्दाटीका, भारतीय विद्या प्रकाशन, वाराणसी